

राजस्थान प्राच्य विद्या प्रतिष्ठान, जोधपुर

हस्तलिखित ग्रंथ संग्रह

जोधपुर

क्रमांक 11065

प्राप्ति समय.....

ग्रन्थ नाम

अवावद अति व म्नावली

कर्ता

विष्णुपुरी

विषय

भाषा

संस्कृत

लिपि समय

19वीं श.

पत्र संख्या

11-58

माप 16.5 X 8

विशेष

तेविभोत्किंयंतियेकेवलवोध्यलब्धये तेषामसौक्तेशलएवसि
ष्यतेनान्यद्यथासुलतुषावघातिनां ६६ पुरेहभूमनूवहवोपियो
गिनस्त्वर्थितेहानिजकर्मलब्धया विबुध्यभक्तैवकथोपनी
तयाप्रपेरिंजोच्युततेगतिंपरां ६७ दृष्टमेउद्धवावाक्यंनंदंप्रति
तस्मिन्भवतावरिवलात्महेतौनारायणेकारणामर्त्यमूर्तौभा
वंविधस्तानितरांमहात्मन्किंवावशिष्टंयुवयोस्तुक्तं ६८ दृ
नब्रततपोहोमजरपस्वाध्यायसंयमैः श्रेयोभिर्विविधैश्चान्यैः क

म.क्ति
१०

लेभक्तिर्हि साध्यते ६२ उद्धववाकेनाह केमाः स्त्रियो वनचरीर्वा
मिचरदुष्टाः कृते केष्वप्यरमात्मनिरुदभावः नन्वीश्वरो नु
भजतो विदुषोपि साक्षाच्छेयस्तनोत्यगदराजश्वोपयुक्तः ७०
नायं श्रीयोग उनितांतरतेः प्रसादः स्वर्गोपितां नलिनगंधरुचां
कुतो न्याः रासोत्सवे स्वभुजदंडे गृहीतकंठले वाशिषां यउद
गाद्वज्रं वल्लवीनां ७१ आसामहो चरणरेणुभुजा महं स्यांहं
दावने किमपि गुल्मलतौषधीनां यादुस्य जंस्वजनमार्यपथं च

राम
१०

हित्वाभे जुर्मुकुंदपदवी श्रुतिभिर्विमृग्यां ७२ दशमेयुधिष्ठिरः
श्रीभगवंतं प्रति नम्रह्यणः स्वपरमेदमतिस्तव स्यात्सर्वात्मनः
समदृशः स्वसुखानुभूतेः संसेवतां सुरतरेरिव ते प्रसादः सेवानु
सूयमुदयो न विपर्ययो न ७३ श्रीभगवद्वाक्यं गोपीः प्रति मयि
भक्तिर्हि भूतानाममृतत्वाय कल्पते दिष्ट्या यदासीन्मत्स्नेहो भ
वतीनां मदापनः ७४ एकादशे कविर्जनकं प्रति ये वै भागवता
प्रोक्ता उपाया ह्यात्मलब्धये श्रंजः पुंसामविदुषां विदुर्भागवता

भक्तिः

११

नूहितान् ७५ यानां शायनरोराजन्मप्रमाद्येत कर्हि चित्रधावन्नि
मील्यवानेनेत्रेनस्खले भयते हि ह ७६ कायेनवाचामनसं द्रिष्टैर्वा
बुद्ध्यात्मनावानुसृतस्वभावात् करोति यद्यत्सकलं परस्मै नारा
यणायेति समर्पयेत्तत् ७७ एकादशे प्रबुद्धवाक्यं शृष्टं तंतयो ज
तं ह तं यश्चात्मनः प्रियं हारा सुतान् गृहा आरागन्तं त्यरस्मि नि
वेदनं ७८ एकादशे कविवाक्यं भयं द्वितीयाभिनिवेशतः स्याद्
शादयेतस्य विपर्ययोऽस्मृतिः तन्मायया तोषुध आभजेत्तं भक्त्यै

यै

राम

११

कयेऽंगुरुदेवतात्मा ७९ एकादशेकामो नारायणं प्रति त्वांसे
वतां सुरकृता वहवोंतरायाः स्त्रोको विलंघ्यपरमं व्रजतां पदं ते ना
भ्यस्य बर्हिषिवली नूदतः स्वभागान् धत्ते पदं त्वमविताय दिवि प्र
मूर्द्धि ८० एकादशे चमसवाक्यं मुखवाद्गुरुपादेभ्यः पुरुषस्याश्र
मेः सह चत्वारो जज्ञिरो वर्णा गुणैर्विप्रादयः पृथक् ८१ यएषां सुर
षंसाक्षादात्मप्रभवमीश्वरं नमजंत्य व जानंति स्था नाद्रुष्टाः पतं
त्यधः ८२ द्वादशे शुक्रवाक्यं द्योरेकलिपुगे प्राप्ते स वै धर्मविव

भक्ति.

१२

जिज्ञेने वासुदेवपरमस्योत्तेकतार्थानसंशयः ८३ एकादशेपिंग
लावाक्यं संसारकूपेपतितंविषयेमुषितेक्षयं असंकांलाहिना
त्मानंकोन्यस्नातुमिहेश्वरः ८४ श्रीभगवद्वाक्यंवाध्यमानोवि
मद्रुक्तोविषयेरजितेन्द्रियः प्रायः प्रगल्भमाभक्त्याविषयेर्नाभिभ
यते ८५ एकादशेपुरुखावाक्यं पुंश्चल्यापहतंचित्तंकोन्योमोच
यितुंक्षमः आत्मारामेश्वरमृतेभगवंतमधोक्षजं ८६ श्रीभग राम
वद्वाक्यंउद्ध्वंप्रति भक्त्योद्धवानयायिन्यासर्वलोकमहेश्वरं सर्वो १२

तत्तत्पयं ब्रह्म कारणं मोययाति सः ६७ यथाग्निः सुसमिद्धाग्निः क
शेत्येधांसि भस्मसात् तथामद्विषया भक्तिरुद्वेनांसि कृत्स्नशः
६८ नसाध्यति मां योगेन सांख्यं धर्म उद्व न स्वाध्यायस्तपस्यागो
यथा भक्तिर्मोर्जिता ६९ भक्त्या ह्येकं याग्राह्यः श्रद्धया त्माप्रियः
संतां भक्तिः पुनाति मन्त्रिणा स्वपाकानपि संभवात् ७० धर्मः सत्य
दयो ये तो विद्या वा तयसान्विता मद्रक्त्या ये तमात्मानं न सम्पक्प्र
पुनाति हि ७१ कथं विना रोमहर्ष इव ता चेतसा विना विनानंदा श्रे

भक्ति

१३

कल्याणशुद्धेद्रुक्त्वाविनाशयः १२ वाग्गद्गदस्वतेयस्यचित्रं हस
त्यभीक्ष्णंरुदतिक्वचिन्न विलज्जउदायति १३ त्यतेचमद्रुक्ति युक्तोभुव नृ
नंपुनति १४ यथाग्निनाहेममलं जहाति ध्मातंपुनः स्वं भजतेस्व
रूपं आत्माचकर्मो नृण्यंविषयमद्रुक्तियोगेनभजत्यथोमां १५
द्वादर्शोमाकं डेयः संभुं प्रतिवरमेकं वृणे थापिपूर्णत्वा मा भिवर्षणात्
भगवत्युत्तमां भाक्तिं तत्परेषु तथा त्वयि १६ तृतीयेतत्त्वानां वाक्यं राम
तथापरेचात्मसमाधियोगवैलेनजित्वाप्रकृतिंवरिष्ठां त्वामेवधी १७

राः पुष्यं विशन्ति तेषां श्रमः स्यान्न तु सेवया ते २६ तृतीये ब्रह्मवाक्यं भ
तं गवं प्रति श्रद्धा पृता तर्त करणा निशि निः शयाना नाम नोरथ धिया
क्षण भग्न निद्राः दैवा हतार्थ रचना मुनयोऽपि देव युष्मत्प्रसंग विमु
खा इह संसरन्ति २७ ब्रह्मा देवान् प्रति येभ्यर्थिता मयि च नो नृग
तिं प्रपन्ना ज्ञानं च तत्त्व विषयं सह धर्म यत्र नाराधनं भगवतो वित
रंत्य मुष्य संमोहिता विततया वत मायया ते २८ ब्रह्मा उवाच विश्व
स्य यः स्थिति लयो द्रव हेतुराद्यो यो गेश्वरैरपि दुरत्यय योगमायः

भक्ति.

१४

क्षेमं विधास्य निस नो भगवान्स्त्र्यधीशस्तत्रास्मदीयविमृशेन कि
यानिहार्यः १९९ चतुर्थेऽप्रचेतसं प्रतिनारदवाक्यं यदायस्यानुगृह्ण
ति भगवानात्मभावितः स जहति मतिं लोके वेदे च परि नि
ष्ठितां २०० त्रियमनुवरं तीतदर्थिनश्च द्विषदपतीन् विबुधांश्च यः
स पूर्णः न भजति निजभृत्यवर्गं तं नः सकथममुं विसृजेत् पुमान्
रसज्ञः २०१ शुक्वाक्यं राजनूयति गुह्यं लं भवतां यद्गोदेवं प्रि
यः कुलपतिः क्वचकिं करोवः अस्त्वेवमंगभजतां भगवान्मुकुंदो मु

राम

१४

निंद्यति कर्हि विन्महि भक्तियोगं २ यच्छेयु कवाक्यं सध्रीची नो ह्य
यं लोके यंथाः क्षेमो कुतो भयः सुशीलाः साधवो यन्नारायण प
रायणाः ३ यच्छेयमराजवाक्यं हूतान्प्रति ते देवसि ह्यपरिगीतपवित्र
गाथाये साधवः समदृशे भगवत्प्रपन्नाः तान्मोपसीदत हरेर्गद
याभिगुप्तान्नेषां वयं न च वयः प्रभवामहंते १०४ नतस्य कश्चिद्
यितः सुहृत्तमो न च प्रियो दूष्य उपेक्ष एव च तथापि भक्तान् भजते
यथा तथा सुरदुमो यद्दुपाश्रितो र्थदः ५ एकादशे श्रीभगवद्वाक्यं

भक्ति.

१५

उद्धनं प्रति केवलेनैव भावेन गोप्यो गावो न गामृगाः येन्ये मूढाधि
यो नागाः सिद्धमाभीयुरंजसा ६ दृष्टाने श्रीभगवद्वाक्यं बलमं द्रं
प्रति अहो अमी देववरमराचि तं पदां वुजंते सुमनः फलार्हणं न
मंत्युपादाय शिखाभिरात्मनस्तमोपहत्यैतरुजन्मयत्कृतं ७ दूर
शेषुकवाक्यं भजंतिये विष्णुमनन्यचेतसस्तथैव तत्कर्म पराय
णा जनाः विनष्टरागादिविमत्सराश्च ते तरंतिसंसारसमुद्रमभ्रमं
८ प्रथमेऽस्तवाक्यं नैस्कर्म्ममप्यभ्युतभाववर्द्धितं न शोभते ज्ञान

राम

१५

मलं निरंजनं कुतः पुनः शश्वदमद्मीश्वरेन चार्चितं कर्म यदप्यका
रणं २ आत्मा रामाश्च मुनयो निर्गन्था अप्युरुक्ते कुर्वन्त्यहेतुकी
भक्तिमित्यंभृतगुणोद्गिरिः १० वष्टे वनासुरावाक्यं नना कष्टं न
च सार्वभौमं न धारमेष्टं न रसाधियत्यं न योगसिद्धीरपुनर्भवं वास
मंजसत्वाविरहप्यकांक्षे ११ एकादशे श्रीकृष्ण उद्धवं प्रति तस्मान्म
दुक्ति युक्तस्य योगिनो वै मदात्मनः न शानं न च वैराग्यं प्रायः श्रेयो
भविष्यति १२ यत्कर्मभिर्यत्तत्पसा शानवैराग्यतश्च यत् योगेन शान

भक्ति.

१६

धर्मेण श्रेयो भिरितरैरपि १३ तत्सर्वं भक्तियोगेन मद्रुक्तो लभते जसा
स्वर्गाय वर्गमद्भुतमकथं विष्णुर्दिवांछति १४ न किंचित्साधवो धीरा
भक्तास्तेकांतिनाममवांछन्त्यपि मया रत्नं कैवल्यमपुनर्मवं १५
नेरयेक्षं परंप्रादुर्निःश्रेयसमनल्पकं तस्मान्मिराशिषो भक्तिर्नि
रयेक्षस्य मे भवेत् १६ नमय्येकां तमभक्तानां गुणदोषोद्वागुणाः
साधूनां संमचित्तानां बुद्धेः परमुपेयुषां १७ एवमेतान्मयादिष्टा
ननुतिष्ठन्ति मे पथः क्षेमं विंदन्ति गच्छन्त्यदुःखपरमं विदुः १८ इति

राम

१६

श्रीमत्युरुषोत्तमचरणारविंदकृपासकरंदविंदुप्रोन्मीलितविवेकते
रभुक्तपरमहंसविष्णुपुरीग्रथितायां श्रीभागवतामृतान्धिलब्धश्री
भागवद्रक्तिरत्नावल्याप्रथमं विरचनं १ अथ भागवद्रक्तिकारणं नि
निस्तृप्यते तत्र परमकृपालु श्रीमन्भारायणकरुणाकल्पवल्लीफ
लंसत्संगः प्रधानमिति भागवताभिप्रायः अतस्तमेव दर्शयितुं
तृतीयेकपिलदेवो मातरं प्रति सतां प्रसंगां नमस्वीर्यसंविद्दीप्तं
तिहर्कर्णरसायनाः कथाः तज्जोषणाश्च पवर्गवर्त्मनि श्रद्धा

भक्तिः

२०

निर्भक्तिरनुक्रमिष्यति १ प्रथमे श्रीभगवद्वाक्यं सत्सेवया हीर्ष
यापि जातामयिरुदामतिः हित्वा वध्यमिमं लोकं गताम जनता
मसि २ प्रथमे श्लोकेनैकवाक्यं तुल्यमलवेनापि न स्वर्गं नापुनर्भ
वं भगवत्संगिसंगस्य मर्त्यानां किमुता शिषः ३ यत्यादसंश्रयाः
सूतमुनयः प्रशमायनाः सद्यः पुनंत्युयस्पृष्टा स्वर्धुन्यापो नुसेव
या ४ प्रथमे सूतवाक्यं नष्टप्रायेद्यमद्रेषु नित्यं भागवतसेवया
भागवत्युत्तमश्लोके भक्तिर्भवति नैष्ठिकी ५ अहो वयं जन्मभृतोऽहं

राम

२०

हास्मद्द्वानुवत्त्यापि विलोमजाताः दोस्तुल्यमाधिं विधुनोति श्री
घ्नमहत्तमानामभिधानयोगः ६ अथमेव रिशित्त्वं येषां
संस्मरणात्संसासद्यः शुद्धंति वेगदाः किं पुनर्दर्शनस्य र्शपादशौ
चासनादिभिः ७ तृतीये विदुरे मेनेयं प्रति दुरापास्यत्यतपसः से
वावेकुंठवर्त्मसु यत्रोपगीयते नित्यं देवदेवो जनार्दनः ८ तृतीये कपि
लो देवहूती प्राप्ते सत्सेवया भगवतः कूटस्थस्य मधुद्विषः इति रासो
भवेत्तीव्रं पादयोर्व्यसनार्दनः ९ असंगमजरं पाशमात्मनः कवयो विदुः

भक्ति.
१८

स एव साधुषु कृतो मोक्षद्वारमयावृतं १० तिति शिवः कारुणिकाः सु
हृदः सर्वदेहिनां अजातशत्रवः शान्ताः साधवः साधुभूषणाः ११
मयानः न्येनभावेन भक्तिं कुर्वन्तियेदृतां मत्कृतेत्यक्ता कर्माणास्य
तस्वजनवांधवाः १२ भद्राश्रयाः कथामृष्टः शृण्वन्ति कथयन्ति
च तपन्ति विविधां स्थापानैतान्मद्गतचेतसः १३ नरते साधवः सा
ध्वि सर्वसंगविवर्जिताः संगस्तेष्वयते प्रार्थ्यः संगदोषहराहिते १४
चतुर्थे श्रवो भगवंतं प्रति भक्तिं मुहुः प्रवहतां त्वयि मे प्रसंगो भूया

एत
१८

दनंतमहताममलाशयानां येनां जसोत्त्वणसुखस्य सनं भवाब्धिं नेष्ये
भवद्गुणकं थामतयानमत्तः १५ तेन स्मरं त्यतितरं प्रियमीशमर्त्ये ये
चान्वदः सुतसुहृद्गृहवित्तदाराः ये त्वष्टा नाभभवद्दीयपहारविंदसौगंध्य
लुब्धहृदयेषु कृतप्रसंगाः १६ चतुर्थेष्टुवाक्यं तेषामहं यादसरो
जरोणुमार्यावहेयाधि किरीटमायुः नित्यं यदा विभ्रत आश्रुपापं
नश्यत्पुंसं सर्वगुणामजंति १७ चतुर्थे सनत् कुमारवाक्यं संगमः
खलु साधुना सुभयेषां च संगतः चत्संभाषणसंप्रश्नः सर्वेषां वितनो

भक्ति.

१९

तिशं १९ चतुर्थे रुद्रवाक्यं अथानघांघ्रेस्तवकीर्ति तीर्थयोरंतरवहिः
स्नानविधृतपाय्मनां भस्तेष्वनुक्रोशसुसत्त्वसीलिनां स्यात्संगमो
नुग्रह एष नस्तव १९ चतुर्थे प्रचेतसवाक्यं यत्रेष्टं ते कथामृष्टास्त
स्नाताः प्रशमोयतः निर्वैरं सर्वभस्तेषु नो द्वे गोयत्रे कश्चन २० यत्र
नारायणः साक्षात्पासिनां परमागतिः प्रस्तूयते सत्कथासु सुक्त
संगैः पुनः पुनः २१ तेषां विचरतां पद्भ्यां तीर्थीनां पावने छया भी
तस्य किं नरो चेत्ततावकानां समागमः २२ पंचमेऽख्य भदेव वाक्यं

राम

१९

महत्सेवां द्वारमाहुर्विमुक्तेस्तमो द्वारं योषितां संगिसंगं माहंतस्ते
समचित्ताः प्रष्टंता विमन्यवः सुहृदः साधवो ये २३ ये वामयी श्रेष्ठ
तसौ हृदार्था जनेषु देहं भवार्त्तिकेषु गृहेषु जायात्मजरातिमत्सु
न प्रीतियुक्ता यावदर्थ्याश्च लोके २४ गुरुर्न सस्यात्स्वजनो न सस्यात्पि
तान सस्याज्जननी न सा स्यात् दैवं न तत्प्राभयति च सस्याभ्यमोच
ये ध्यः समुपेतमृत्युं २५ सप्तमे मन्त्रे हृदवाक्यं मागारद्वारं जवि
नवं ध्रुवसंगो यदिस्याद्भगवत्प्रियेषु नः यः प्राणवत्प्रापरितुष्ट आ

२०

२०

नवान्सिद्धत्यदूरान्न तथेन्द्रियप्रियः २६ पंचमेन्द्रगणवाक्यं अहो
नृजन्माखिलजन्मासोभने किंजन्मभिस्त्वपरैरप्यमुष्मिन् नय
यद्वृषाकेरयशः कृतात्मनां महात्मनां वः प्रचुरः समांगमः २७ नख्य
दुतं त्वचरणान् अरेणुभिर्हतां हसो भक्तिरथो हजेमला मेदुर्ति काथ
स्यसमांगमाश्च मेदुस्तर्कमलोपगतो विवेकः २८ पंचमेन्द्रजडभरतवा
क्यं नैयं मतिस्तावदुरुक्तमांघ्रिं स्पृशत्यनर्थाय गमोयदर्थः महीयसां एव
यादृजो भियेकं निः किंच नानां नहृणीतया वत् २९ रद्वगणे तत्तप २०

सानयातिनचेज्ययानिर्वपणाद्गृहाद्वा नष्टं दसानेव जलाग्निस्त्र्यैर्वि
नामहत्यादरजोभियेकं ३० सांजमेप्रल्लाह्वाक्यं तस्मादमस्त नुभृता
महमाशिक्षोऽन्त्रायुःश्रियंविभवमैन्द्रियमाविर्वात् नेछामिःनेविलु
लितानुरुविन्क्रमेणकालात्मनोपनयमांनिजभृत्यपार्श्व ३१ एवंज
नंनिपतितंप्रभवाहिकृपेकामाभिकाममनुयःप्रतपनूप्रसंगात् कृत्वा
त्मसात्सुरर्षिणाभगवन्गृहीतःसोहं कथंनुविसृजेतवभृत्यसेवां ३२
पंचमेप्रल्लाह्वाक्यं यत्संगलब्धंनिजवीर्यवेभवन्तीर्थमुदुःसंस्पृष्ट

भक्ति.

२१

तां हि मानसं हरत्येतातः श्रुतिमिर्गतांगजं को वै न सेवेत मुकुंदवि
क्रमं ३३ नवमेवेकुंदनाथो दुर्वाससप्रति अहं भक्तयराधी नो ह्य
स्वतंत्र इव द्विज साधुभिर्गस्तहृदयो भक्तैर्भक्तजनप्रियः ३४ नाह
मात्मानमासासे मद्रक्तैः साधुभिर्विना श्रियं चात्यंतिकीं ब्रह्मन्येयां
गतिरहं परा ३५ ये शरागारयुक्ता नानुप्राणानुवित्तमिमं परं हित्वा मां
शरणं याता कथं तां त्यक्तुं मुसहे ३६ मयि निवद्धृदयाः साधवः स राम
महर्षिनः वशे कुर्वन्ति मां भक्त्या संतुष्टयः सत्यतिथया ३७ सत्स २१

वयाप्रतीतंचसालोक्यादिचतुष्टयं नेच्छंतिसेवयादर्शाः कुतोऽन्य
त्कालविस्तृतं १ साधवो हृदयं मलयं साधनां हृदयं त्वहं मदन्यत्तो
न जानंति नाहं तेभ्यो मनागपि ३२ दृष्टमे श्री कृष्णवाक्यं श्री कुरुं
प्रति भवद्विधा भागवतानिषे व्या अहं सत्तमाः श्रेयस्कामे नृभि
र्नित्यं देवाः स्वार्थानसाधवः ४० दृष्टमे सु कुं ह्वा वं भगवंतं न
ति भवापवर्गो भ्रमतो यदा भवे ज्ञानस्य तर्ह्य व्युत्सत्समागमः स
त्संगमो यद्विदं देव सद्गतो यदा वरेशो त्वयि जायते मतिः ४१ न ह्येव

भक्तिः

२२

यानि तीर्थाणि न देवामृच्छि लामयाः तेषु नंत्युरु कालेन दर्शना
देवसाधवः ८२ दग्धमे श्री कृतवा कंच अहो वयं जन्म भूतो ल
ब्धं काले न तत्फलं देवानामपि दुः प्रापय द्योगेश्वर दर्शनं ८३
किं स्वल्प तपसां दृष्ट्वा मर्वायां देव च क्षुधां दर्शनं स्पर्शनं प्रभ
प्रदूपादा च नादिकं ८४ नाग्निर्न सूर्यो न च चंद्र तारका न भूजलं
खं श्वसनोपमा ज्जुनः उपासिता भेद कृतो हरं त्यद्यं वियश्चि तो ध्रं
ति मुदूतं सेवया ८५ यस्यात्मबुद्धिः कुणये निष्ठा तु के श्वधीः कल

राम

२२

आदिषुभोमद्रज्यधीः यत्तीर्थवुद्धिः सलिले न कर्हि चिज्जेनेधमि
शेषु स एव गोखरः ८६ नवमे भगीरथो गंगः प्रति साधवो न्यासि
नः शांता व्रसिष्ठा लोकपावनाः हरं त्यद्यं तंग संगान्तेष्वास्ते स्वयमि
दूरिः ८७ एकादशे वसुदेवो भारद्वाजः प्रति भूतानां देवचरितं दुःखाय
यच सुखाय च सुखायैव हि साधूनां त्वादृशमच्युतात्मनां ८८
भजंति ये यथा देवान् नृदेवा अपि तथैव तान् छायेव कर्मसचिवाः
साधवो दीनवत्सलाः ८९ एकादशे जनकवानं उर्ध्वभोमानु

भक्ति.

२३

कोदेहोदेहिनां क्षणा भंगुरः तत्रापि दुर्लभं मन्ये वै कुंठप्रियदर्शनं ॥१॥
एकारणो श्री. भागवतं नरो ध्यति मां योगो न सांख्यं धर्म एव
च न स्वाध्यायस्तपस्यागोनेष्टापरं ते न दक्षिणा ॥२॥ व्रतानियतं छंदं
सितीर्थानि नियमायमाः यथावरुं धे सत्संगः सर्वसंगाय हो हि मां ॥३॥
सत्संगे न हि देते या या तु धानाः स्वगामगाः गंधर्वाक्षरसो नागाः सि
द्धाश्चारणगुह्यकाः ॥४॥ विद्याधरमनुष्येषु वैश्याः शूद्राः स्त्रियां
त्यजाः रजस्तमः प्रकृतयस्तस्मिंस्तस्मिन् युगे युगे ॥५॥ वहवो मत्स्य २३

राम

२३

हंप्राप्तास्त्वादुकायाधवादयः दृष्ययवीवलिर्वाणो गयश्चाथवि
भीषणः सुग्रीवोहनुमान्दक्षोगजोग्ध्रोवणिकूपयः व्या
धःकुआव्रजेगाय्योयक्षपत्यस्तथापरे तेनाधीतश्रुतिग
णानोयासितमहत्तमाः अव्रतातप्ततयसः संसंगांमामुयागताः
ततोदुःसंगमुत्सृज्यसत्सुसज्जेतबुद्धिमान् संतएवाशुछिंदं
तिमनोव्यासंगमुक्तिभिः तृतीयेवकपिलदेवकान्यं यद्यस
द्रिःपथियुनःशिश्नोदूरकृतोद्यमैः आस्थितोरमतेजंतुस्तमोवि

भक्तिः
२४

शक्तिपूर्ववात् ५२ सत्यं शौचं दयामौनस्य बुद्धिः श्रीहरीयशः समाः
शमो दमो भगश्चेति यत्संगाध्यातिसंक्षयं ६० तेष्वंशेषु मूढेषु
योषिः श्रीगमृतेषु च संगं न कुर्याच्छौचेषु खंडितात्मस्वसाधुषु
६१ यथोपश्रयमाणस्य भगवंतं विभावसु शीतं भयंतमो व्येतिसा
धुः संसेवतस्तथा ६२ एकादशेऽपि भगवद्वाक्यं निमज्ज्यान्म
ज्जतांघोरे भवाद्धौ परमाययं संतो ब्रह्मविदः शान्तानो हृदयैः राम
सुमज्जतां ६३ अ-भं हि प्राणिनां प्राणा आर्त्तानां शरणं त्वहं ध २५
६

मोवि-त्तं नृणां प्रेत्य संतोर्वाग्निभ्य तोरणं ६४ संतो दिशंति च सुं पिव
हिरर्कः समुत्थितः देवता वांधवाः संतः संत आत्मा हमेव च ६५
इति श्रीमत्पुरुषोत्तमचरणारविंदकृपा मकरंदविंदुप्रोन्मीलितविंदुकोर १०१
म. ११ सुपुरीप्रयितायां श्रीभागवतां द्विलब्ध श्रीमद्भगवद्भक्तिरत्नाव
ल्यां द्वितीयं विरचनं २ अथ भगवद्भक्तेर्विशेषान्वक्तुं विरचनं मा
रभते तात्र नवधानां भक्तिनां प्राधान्यमभिप्रेत्य ता एव दर्शयितुं स
प्तमे प्रह्लादवाक्यं अथ वंकीर्तनं विष्टोः स्मरणं पादसेवनं अर्चनं वंदनं

भक्ति.

२५

दास्यं सख्यमात्मनिवेदनं २ इति पुंसां पिताविल्लोभक्तिश्चेन्नवल
क्षणा क्रियते भगवत्पदतन्मन्येधीतमुत्तमं ३ नवमे शुक्लवाक्यं
सर्वमनः क्लृप्यदारविंदयोर्वचोसि वैकुण्ठगुणानुवर्णने करैर्हरं
दिग्माज्जनादिषु श्रुतिं चकार व्युत्तसत्कथोदय ४ मुकुंदलिंगाल
यदर्शने दृशौत द्रव्यगान्नस्यैव संगमः प्राणंचतत्यादसरोजशै
रभे श्रीमन्तुलस्यारसनांतद्विर्विते ५ यादौ हरेः क्षेत्रयदानुसर्षणे
शिराहृषी केशयदाभिवंदने कामंचदास्येन तु कामकाम्ययाययो

राम

२५

नमः श्लोकः जनाश्रयामतिः ५ सप्तमे नारदोऽपि चिरं गतिः अवेणं
कीर्तनं चास्य स्मरणं महतांगतेः सेवेन्या वनतिर्दस्यं सस्यमात्म
निवेदनं ६ द्वितीये शुक्रवाक्यं श्रुतः संकीर्तितोऽप्यातः पूजितश्चा
दृतोऽपि वानृणां धुनोति भगवान् नृहृत्स्यो जन्मायुताशुभं ७ प्रथमे
तिका वंशं वृण्वंति गायंति गणं त्यभी दण्डः स्मरंति नंदं तितवेहितं ज
नाः तएव पश्यंत्यचिरेण तावकं भवप्रवाहो परमं पदं बुजं ८ चतुर्थे
नासुरवाक्यं अहं हरेत वपादे कमलदसा नुदसा भविता स्मिभूयः

भक्तिः
२६

नमस्मरेता सुयतेर्गुणानां गृथं तवा कर्तुं करे तु कायः २ तृती
येनेनेयवाक्यं अशेषसंक्लेशमविधत्ते गुणानुवाहः अवयवमुर
हः कुतः पुनस्तच्चरणारविदयूरगसेवारतिरत्नलब्धा २० प्रथम
स्तवाक्यं नोत्तमश्लोकवात्तां नो नुयतां तत्कथामृतं स्यात्संभ्रमो
तकालेपि स्मरतां तत्पदं बुजं २१ द्वागमेतु कवाक्यं मर्त्यस्तया नु
सवमेधितया मुकुंदश्रीमत्काश्याश्रवणकीर्तनचिंतयेति तद्वा
मदुस्त्यजकृतां तजवायवर्गं ग्रामा हूनांसिति भुजोपिययुर्थदर्थाः

राम
२६

यानीहविश्वविलयो द्रवहेतुराद्यः कर्माण्यनंतविषयाणि हरिश्च
कार यस्त्वेगगायंति शृणोत्यनुमोदते च भक्तिर्भवेद्भगवतित्ययवर्ग
मार्ग १३ तृतीयेसनकारिकावाक्यं कामंभवःस्वरजिनेर्निर्ये
पुनःस्याच्चेतोऽलिवद्यदिनुतेपद्योरमेत वाचसुनस्तलसिवद्यदितं
स्त्रिंशोभाः पूर्ये ततेगुणगणेर्यदिकर्णरंध्रः १८ हरनेनं ह्वाक्यं
मनसो हत्तयो नःस्युः कलपादां बुजाश्रयाः वाचोभिधायि नीना
म्नाकायस्तत्प्रद्वणादिषु १५ एकादशे श्रीभगवद्गोप्यं गृणतांशु

भक्ति. एव तां वीर्याण्युदाराणि हरेर्मुकुः यथा सुजातया भक्त्या शुद्धे आ
२० त्माव्रतादिभिः १६ यथा यथा त्मापरिमज्ज्यते सौमत्युण्यगाथा
श्रवणाभिधानैः तथा तथा पतिवस्तु स्मृत्तं च क्षुर्यथैवांजनसंप्र
युक्तं १७ प्रथमे सूता वाक्यं शृण्वतः श्रद्धया नित्यं गृह्णात श्रविच
ष्टितं कालेन नातिदीर्घो रा भगवान्निविशते हृदि १८ संकीर्त्यमा
नो भगवाननंतः श्रुतानुभावो व्यसनं हृदि पुंसां प्रविश्य चित्तं विधुं राम
नोत्प्रेष्य यथा तमोर्को भ्रमिवातिवातः १९ द्वितीयेऽप्युक्तं वाक्यं न २०

स्माद्रातसर्वोत्माभगवान्हरिरीश्वरः श्रोतव्यः कीर्तितव्यश्च
स्मर्तव्यश्चेष्टताभयं २० चतुर्थेऽंशे वाक्यं यानिर्हन्ति स्तनुभूतां
तवयाद्यद्भ्याना इव जनकथाश्रवणेन वा स्यात् सा च त्र्यणि
स्वमहिमन्यपि नाथमाभूत् किं त्वं तव कसिलुलितात्पततां विमाना
तू एकादशेऽंशे कविर्जनकं प्रति शृण्वन्सुमद्रागिरथांगयाहो जन्मा
निकर्माणि च यांनि लोके गीतानितानितदर्थकानि गायन्विल
ज्जाविचरेत्संगः २१ दशमेशुकवाक्यं नायत्रयवणादीनिरक्षो

भक्तिः

२७

प्रानिस्वकर्मसु कुर्वेत्तिसावत्तांभर्तुर्यातुधान्यश्चतत्रिं हि २३ यो
यमवाक्यं जिह्वानवक्ति भगवद्गुणनमस्विभ्यश्चेतश्च निस्मरति त
च्चरणारविंदं कृष्णाय नो नमति यच्छिर एकदा पिताना नयध्वमस
तो कृतविलु कृत्यान् २४ द्वितीये सौ न कवाक्यं विलेव तोरु क्रमवि
क्रमान्ये न श्रणवतः कर्णपुटे नरस्य जिह्वा सती हर्दुरि के वस्तन
चोपा गायत्युरु गायगाथाः ॥ २५ ॥ भारः परं षट्किरीट जुष्टम
प्युत्तमांगं न न मे मुकुटं शगवो करो नो कुरुतः सयर्थो हरल्लसत्कां

राम

२७

वनकंकणो वा २६ वर्हायते तेन यने नरणां लिङ्गो निविहोर्न निरी
क्षतो ये पादो नृणां तोदुम जन्म भाजो क्षे त्राणि नानुव्रजतो हरे यो २७
जीवनश्रवो भागवातांघ्रिरेणुं न जातुमर्त्त्या मिल मेतपस्तु श्रीवि
ष्टुप धामनुजस्तु लस्याः श्वश्रुश्रवो यस्तु न वेद गंधं २८ श्रुतमेव
न कवाक्यं सा वा क्यया तस्य गुणान् गृह्णीते करै च तत्कर्म करै
मनश्च स्मरेत्संतं रित्तरजंगमेषु श्रुणोति तत्पुण्य कथं सा कर्णः २९
शिरस्तस्योभयलिङ्गमानमेतदेव यत्पश्यति तद्दिचक्षुः श्रुणोति

म. ति.

२८

विलो रथ तज्जनानां पादोदकं यानि भजंति नित्यं ३० तृतीये मे मे
वाक्यं एकांतलाभं वचसो नुपुंसं सुश्लोकमौले गुणवाद्माहुः श्रुते
श्वविदूद्रिषा कृतायां कथा सुधाया मभिसंप्रयो गं ३१ सप्तमे शु
कवाक्यं तस्माद्गोविंदमाहात्म्यमानंदरसे सुंदरं शुणुयात्कीर्तये
न्नित्यं स कृतार्थो नशंसयः ३२ इति श्रीमत्सुहृद्योतमचरणारविंद
रूपामकैरंशविंदुप्रोन्मीलितविवेकतैरमुक्तपरमहंसविष्णुपुरीय
यितायां श्रीभागवतामृताब्धिलब्धश्रीमद्भगवद्भक्तिरत्नाव।

राम

२८

ल्यां तृतीयविरचनं ३ अथ श्रवण कीर्तनमित्युपदेशः क्रमानुसारं
श्लोके कश्चो भक्ति निरूपणाये विरचनमारभते तत्र दुर्वासिनाम्
लएव सर्वोपनयः सा च कलंककथा श्रवणेनैव निवर्तत इत्यभिप्रे
त्याह प्रथमेऽस्तः सौ नवं प्रतिश्रवणं तां स्वकथां कलः पुण्यश्रव
ण कीर्तनः हृद्यं तस्यास्वभद्राणि विधुनोति सुहृत्सतां १ द्वितीये
शुकवाक्यं पिवंतिये भगवत आत्मनः सतां कथा मृतं श्रवणं पु
ष्टेषु संभृतं पुनंति ते विषयविदूषिता शयं व्रजंति तच्चरणसरोरुहं

भक्तिः

२९

तिर्कं २ प्रथमे सस्ता वाक्यं धर्मः स्वनुष्ठितः पुंसां विष्वक्सेन कथा
सुयः नोत्पादयेद्यदिरतिं श्रम एव हि केवलं ३ शाने प्रयत्नसमुद्रया
स्य न मंत एव जी वंति स न्मुखरितां भवदी यवा र्त्ता स्याने स्थिताः श्र
तिगतां तनुवा अप्र नो भिर्य प्रायशो जित जितोप्यसि ते स्त्रिलो क्यं ४
तृतीये सनका दिवा वाक्यं नात्यंतिकं विगण्य यं त्यचिते प्रसादं किं
त्वं न्यद्वित्तभयं भ्रुव उन्मये सै ये गत्व दंघ्रि शरणा भवतः कथायां रम
कीर्त्तन्यतीर्थयशसः कुशलगुरु सः ५ प्रथमे सस्ता वाक्यं कोवा २९

भागवतस्तस्य पुण्यश्लोके अकर्मणः शुद्धिकामो न शृणुयाद्यशः
कलिमललापं द्वितीयं शुक्लवाक्यं प्रविष्टः कर्णरंघ्रेण स्वानां
भावसरोरुहं धुनोति शमलं कललः सलिलस्य यथा सरत् ७ ए
कादशे देवानां वाक्यं शुद्धिर्नृणां न तु तथेयं दुराशया नां वित्याशु
ताप्ययनद न तपः क्रियाभिः सत्वात्मना मय भते यशसि प्रहृष्टस
च्छ्रद्धया श्रवण संभ्रता यथा यथा स्यात् ८ दशमे परिचित्वाक्यं
निवृत्ततर्षे रुयगी यमानाद्रवौषधाच्छेन्नमनोभिरामात् कउत्त

भक्ति.

३०

मश्लोकगुणानुवादात्तुमान्विरज्येतविनायशुभ्रात् २ प्रथमेसौ
नककां को नामः तद्येद्रसवित्कथाश्यामहत्तमेकां तपरायण
स्य नांतगुणानामगुणस्यजगुयौगेश्वरायैभवयाद्यसुरव्याः
१० द्वितीयेशुकवाक्यं शानंयतः प्रतिनिवृत्तगुणोर्मिचक्रमात्म
प्रसादउभयत्रगुणोद्यं संगः कैवल्यसंमतययस्त्वथभक्तियोगः
कोनिर्वृतौ हरिकथासुरतिनकुयांतू ११ द्वितीये शोनकवाक्यं
आयुर्हरतिवैपुसासुधनस्तमयनसौ तस्यर्त्तयक्षणा नीतउ

राम

३०

तमश्लोकवार्त्तया १३ तवः किं न जीवंति मस्त्राः किं न वसंति च
भखादंति न मे हंति किं नाम यश्रवायरे १३ श्वविदुराहोष्ट्रस्वरैः सं
स्तुतः पुरुषः पशुः नयत्कर्णयथोयेतो जातु नाम गहाग्रजः १४
तृतीये विदुरे मे न्रेयं प्रति तानूशो व्यशो व्या न विदो नुशो चेहरेः क
थायां विमुखा न घेन क्षिणोति देवो निमिषस्तु येषा मायुर्वथा वा
दगतिस्मृतीनां १५ तृतीये ब्रह्मवाक् यन्मा ब्रजं त्यघभिदोरचना
नुवादावश्रवणं वतिये न्मविषयाः कुक्कयामतिघ्नीः यास्तु श्रुता हत

भक्तिः

३१

भगैर्नभिरन्तसारस्तास्ता नृक्षियंत्यशरणेषु तमः सुहंत १६
तृतीयेतत्त्वानां वाक्यं यानेनतेदेवकथासुधायाः प्रहृष्टमत्तया
विष्णुश्चाशयायेवैराग्यसारंप्रतिलेख्यवोधंयथांजसांचीयुर
कुंडलिलं १७ तृतीयेब्रह्मवाक्यं येतुत्वदीयचरणंबुजकोश
गंधंजिघ्रंतिकर्णविवरेः श्रुतिवातनीतं भक्त्यागृहीतचरणः
पर्याचतेषां नापेपि नाथ हृदयांबुरुहात्स्वयंसां १८ तृतीयेति
ज्ञानां वाक्यं अयंतकाश्यामृष्टयीयूयनद्यां मनोवारणः लेख्य

राम

३१

एतावाग्निदग्धः तृषार्त्तावगाहो न स स्मारद्वयं नमिः कामतिव्र
हसंयन्मवन्नः १९ चतुर्थ्यष्टयुवाक्यं वरन्विभोत्वद्वरेष्ट्वरात्तु
धः कथं वृणीते गुणविक्रियात्मनां येनारकाणामपिसंतिदेश
नां तानीशकैवल्ययतेवृणेन च २० तद्व्यहं नाथ न कामये क्वचि
न्नयन्नपुष्पश्चरणं वृजासवः महत्तमांतद्दद्यान्मुखच्युतो वि
धत्स्वकर्णायुतमेषमेवरः २१ स उत्तमश्लोकमहन्मुखच्युतो भ
वत्यंशं भोजसुधाकणानिलः स्मृतिं पुनर्विस्मृततत्त्ववर्त्मनां कु

भक्ति.

३२

योगिनां नो वितरत्सलं वरैः २२ यशः शिवं शुश्रूव आर्यसंगमे य
दृष्टया चोपशृणोति ते स कृत् कथं गुणशो विरमेद्विना यशुं श्रीर्य
अवब्रे गुणसंग्रहे दृष्टया २३ चतुर्ये नारदवाक्यं तस्मिन्महन्मु
खरितामधुमिच्चरित्रपीयूषशेषसरितः परितः श्रवन्ति तां येषां
वंत्यवितृषो नृपगाढकर्णैस्तान्भस्पर्शत्यशनत् द्वयशोकमो
हाः २४ एते स पद्भुतो नित्यं जीवलोकः स्वभावजैः न करोति ह
रातिहरेर्न न कथाभृतनिधोरतिं २५ दशमेयारिहित्वाक्यं

राम

३२

त्रेधातिदुःसहाशु-मां तत्कोदमपिवाधते पिवंतं त्व-मुरवां भोज-मृतं
हरिकयामृतं २६ मयमेपरि सिद्धं कं तैमो ययातं प्रतियं तु विप्रा
गंगा च देवी धृतचित्तमीशे द्विजोयसृष्टः कुहकस्तक्षको वा दशत्व
लं मायत विष्णुगाथाः २७ मुक्कवाकं अन्यथा पुण्यश्लोका नासु
दामयणसासतां उपश्रुत्य भवेन्मोदः श्रीवत्सां कस्य किं पनः २८
तस्माद्दीमन्कयां पुण्यांगो विंद चरितान्श्रितां महापुण्यप्रदां यस्मा
च्छुचनृपसत्तम २९ एकादशे जनकवाकं नानुनृप्येषु नृप

भक्ति.

३३

ममद्वोहरिकाथामृतं संसारतापनिस्तप्तो मर्त्यस्तत्तापमेष जं ३०
एकदशे शुक्लवाक्यं संसारसंधुमतिदुस्तरमुत्तितीर्षानान्यः प्रवो भग
वतः पुरुषोत्तमस्य लीलाकारसन्निवेशे वणमंतरेण धुं सो भवेद्वि
विधदुःस्वद्वार्दितस्य ३१ दशमे युधिष्ठिरावाक्यं कुतो शिवं त्व
चरणं ३ बुभुक्षुः सर्वं महन्मनस्तो मत्स्वानिः स्तुतं क्वचित् पितृवंतिये कर्ण
पुटैरलं प्रभो देहं भूतां देहं कुरुस्मतिष्ठितं ३२ एकादशे देवानां वाक्यं
विभ्यस्तवामृतकथो द्वहस्त्रिलोक्याः पादावने जसरितः शमला

राम

३३

निहंतुं आनुश्रवं श्रुतिभिरंघ्रिजमंगसंगोस्तीर्थद्वयं शुचिदस्त
उपसृमंति ३३ एकादशे उद्वावाक्यं तव विक्कीडितं ब्रह्म नृणां य
स्ममंगलं कर्णयो यषमास्वाद्यत्यजत्यन्यसृहां जनः ३४ वर्यत्वि
हमहायोगिनूभ्रमंतः कर्मवर्त्मसुत्वाद्दार्त्तयातारिष्यामस्तावके ईसा
रतमः ३५ एकादशे श्रीभगवद्वाक्यं तावत्कर्मणि कुर्वीत न निर्वि
द्येत यावता मत्कथा श्रवणादौ वा श्रद्धाया वन्न जायते ३६ भगव
न्मैसो न कवाक्यं कर्मण्यस्मिन्नना स्वासेधूमधूमात्मनां भवान्

भक्ति

३६

वा

आपापयति गोविंदपादपादासवं मधु तृतीये विदुर्वाक्यं ३१
श्रुतस्य पुंस्त्यपुंसां सुखिरश्रमस्य न च जसा स्तरि मिरीडितो र्यः तं
तद्गुणानुश्रवणं मुकुंदपादरविंदं हृदयेषु येषां ३२ चतुर्थे मेनेच
वाक्यं छिन्नान्यधीरधिगतात्मगतिनिरीहस्तत्तस्य जेच्छिन्ना
दिदं वयुनेन येन तावन्नयोगगतिभिर्यतिरप्रमत्तो यावद्गदग्न
जकथा सुरतिं न कुर्यात् ३३ दशमे मोक्षीक्यं तावकं यामृतं तत्तज्जी
वनं कविमिरीडितं कल्मषापहं श्रवणमंगलं श्रीमदाततं भुवि ग

राम

३६

षांतियेभूरिदाजनाः ४० यद्विचित्रं तेषां तु कथं नहि भगवन् न चटि
 तितमिदं त्वदर्शनाच्छाण्डमखिलपायक्षयः यन्नामसहस्रवणा
 युष्कसकोपि मुच्यते जन्मसंसारत्साक्षात् ४१ तस्मिन्नेव नैव वाक्यं
 कानामलोके पुरुषार्थसारवित्पुराकथानां भगवत्वाथा सुधां आ
 पीय कर्णाजलिभिर्भवाय हृमहो विरज्येत विनानरेतरं ४२ चतु
 र्यनारदवाक्यं नृनंदेवेन निहतायेवाव्युत्कथा सुधां हित्वा श
 र्वं त्यसद्वाथां पुरीषमिव विदुजः ४३ दशमेशुकरवाक्यं यस्तत्त

भक्ति

३५

मश्लोकगुणानुवादः संगीयते भीक्षुणाममंगलघ्नः तेमेवनिर्त्यंश
णुवादभीक्षुणं क्लेशमलं भक्तिमभीक्षुणमानः ८८ इत्यं परस्यनिर्जन
वर्त्मरिरक्षयात्तलीलातनोस्तदनुत्तरपवित्रं वनानि कर्माणि कर्मक
र्माणि कर्मक कषणा नियतमस्य श्रयादमुष्यपद्योरनुवृत्तिमिच्छ
नू ८५ इति श्रीमत्युरुषोत्तमचरणारविंद कृपामकरंदविंदुप्रोम्भ
न्मिलितविवेकतैरभुक्तपरमहंसविष्णुपुरीग्रथितायां श्रीभाग रम
वातामृताब्धि लब्ध श्रीभगवद्रक्तिरत्नावल्यां चतुर्थविरचनं ४ ३५

अथकीर्त्तनं निरूपयितुं विरचनमारभते तत्र सर्वधर्मेषु हरिकी
र्त्तनं श्रेष्ठमित्यभिप्रेत्याह प्रथमेनारदवाक्यं इदं हि धुंसस्तपसः श्रु
तस्य वास्त्विष्टस्य सत्तस्य च बुद्धिदत्तयोः अविन्युतोर्थः कविभिर्नि
रूपितो यदुत्तमश्लोकगुणानुवर्णनं १ द्वादशेशु कवाक्यं मृषागि
रस्तास्य सती रसकथानकथ्यते यद्गवानधोक्षजः तदेव सत्यं
तदुद्देवमंगलं तदेव पुण्यं भगवद्गुणोद्दयं २ तदेवाम्यं हचिरं नवं
नवं तदेव शश्वन्मनसोमहोत्सवं तदेव शोषणं परं यदुत्तमश्लोक

मन्त्रि.

३५

यशोनुगीयते ३ प्रथमेनारद्वारं आषन्नः संसृतिं घोरं यन्ना
मविवरोगदणान् ततः सद्यो विमुच्येत यद्दिमेति स्वर्गं नय
द्वयश्चित्रैरं हरे र्यशो जगत्स्य वित्रं प्रगृह्णीत कर्हि चित् तद्
यसंतीर्थं मुशंतिमानसा नय न्रहं सा विरमं तु शिक् संयाः ॥ तद्वा
ग्विसर्गो जनता घविप्रवोयस्मिन्नप्रतिश्रुतौ कमवद्वत्ययि नाम
न्यनंतस्य यशो किं तानि यच्छृण्वंति गा यंति गृह्णंति साधवः ॥
ततो न्यथा किं न नयद्दिवक्षतः पृथक् दृशस्तत्कृतं पा नामभिः

यं

राम

३५

नवह्रिचिक्कापिचदुःस्थितामतिर्लभेतवाताहतनोरिवास्यदं
प्रथमेनारदनुभवेनाहं प्रगायतःस्ववीर्यापितीर्थयादःप्रिषश्रवाः
आदूतद्वमेशीघ्रदर्शनंयातिवेतसि २ प्रथमेनारदवाक्यं या
याःकथाभगवतःकथनीयोरुक्तेषुः गुणकर्माश्रयाःपुंभिः
संसेव्यास्तावुभूषुभिः २ द्वितीयेषुक्तेषुवाक्यं एतन्निर्विध्यमा
नानामिच्छतामकुतोभयं योगिनांनृपनिर्णीतंहरेनीमानुकी
र्त्तनं १० प्रथमेनारदवाक्यं एतदुत्तरचित्तानांमात्रास्यशेष

भक्ति.
३६

यामुहुः मवसिंधुप्लवोदष्टोहरिवर्यानुवर्णनं ११ तृतीयेन
वाक्यं यस्यावतारगुणकर्मविडंनानिनामानियेसुविगमेविव
सागणंति तेनेकजन्मशमलंसहसेवहित्वासंयत्तपावतमृतं
तमजंप्रपद्ये १२ चछेविष्णुदुल्लवाक्यं अयं हि कृतनिर्वेशोज
न्मकोट्यंदस्यमपि यद्व्याजहगरविवसोनामखस्त्ययनंहरेः १३
एतेनैवस्यद्यो नोस्यकृतः स्यादृष्यनिःक्रियः यदानारयणायैति
जगादचतुरक्षरं १४ स्तेनःसुरायोमित्रधुकू प्रसहगुरुतत्त्वगः

राम
३६

स्त्रीराजयित्तगोहंताये चयात किनोपरे १५ सर्वेयामप्यद्यवतामि
स्मेवसुनिःकृतं नामव्याहरणं विष्णोर्यतस्तद्विषयामतिः १६ ननिः
कृतेरुदितैर्व्रत्तवादिभिस्तथाविसुधृत्यद्यवान् व्रतादिभिः यथा
हरेर्नामपदैरुदाहृतैस्तदुत्तमश्लोकगुणोपलम्भनं १७ नैकांतिकंत
द्विकृतेपिनिःकृतमनःपुनर्द्वावतिचेदसत्यथे तत्कर्मनिर्हारमभी
प्सतां हरेर्गुणानुवादः खलु सत्वभावन १८ अथैनं मापानयक
ताशेषाद्यनिःकृतं यदसौ भावन्नामभियमाणाः समग्रहीत १९

भक्ति.

३६

सांकेत्यारिहास्यं वास्तोभं हेलनमेवावा वैकुंठनामग्रहणमग्रे
पाद्यहरं विदुः २० यतितः स्वलितो भग्नः संदष्टस्तप्त आहतः
हरिरित्यवशेनाहयुमा नार्हति यातनां २१ गुरुणां चलच्च नोच
गुरुणि चलच्च नि। च प्रयश्चि नानि पापानां शालोक्तानि महर्षि
भिः २२ तेस्तान्यद्यानि द्रयंते तपोदानजपादिभिः नाधर्मजंतद्वद
यंतदृषीशं प्रीसेवया २३ अज्ञानादथ वाज्ञानादुत्तमश्लोकना
मयत्वं संकीर्तितमघं पुंसां दहेदेध्वोजयानलः २४ यथा गदं वी

राम

३६

यतममुपयुक्तं यदृच्छया अजानतोप्यात्मगुणं कुर्यान्मंत्रोप्युदाह
तः २५ वक्ष्ये शुक्वाकं एवं सविष्ठावितसर्वधर्मोदास्याः पतिः
पतितोगर्ह्ये कर्मानि पात्यमानो निरये हतव्रतः सद्यो विमुक्तो भग
वन्नाम गृह्णन् २६ नातः परं कर्म निबन्धकं तनं सुमुक्षुणं तीर्थं य
दानुकीर्तनात् न यत्पनः कर्म सुसज्जते मनोरजस्तमोभ्यां कलि
लंततो न्यथा २७ मियमाणे हरेर्नाम मृणन् पुत्रोपचारितं अ
जामिलोप्यगाढमकिमुतः अद्वयागृणन् २८ वक्ष्ये शुक्वाकं

भक्ति.

३०

नामोच्चारणमहात्म्यं हरेः पश्यतपुत्रकाः अजामित्लोपियेनै
वमल्युपाश्रयदं चत ३० एतावता लमंघनिर्हरणाय पुंसां संकी
र्त्तनं भगवतो गुणकर्मनाम्ना विभुष्य पुत्रमद्यवान्नयदजामि
लोपि नारयणेति मिथमाणा उयेति मुक्तिं ३० प्रायेण वेदतदि
दं नमहा जनो यंदे व्याविमोदितमतिर्वतमायया लं त्रय्यां जडो
क्तमतिर्मधुपुष्टितायां वेता निवे महतिकर्मयुणि अयुमानः
३१ स्वयं भर्तारः शंभु कुमारः कविलो मनुः प्रह्लादो जनको भी

राम

३०

प्रावलिर्वेद्यासकिर्वय द्वाद्दशेतेविजानीमोधर्मभागवतंभटाइनि
एवंविमल्यसुधियश्यसुधियोभगवत्यनंतेसर्वात्मनाविदधतेख
लुभावयोगं तेमेनदंउमहंत्यययधमीषांस्यात्यातकं तदपिहंसु
रुगायवादः ३३ यद्येअजामिलुवाचं अथापिमेदुभोगस्यविबु
धोत्तमदर्शने भवितव्यमंगलेनयेनात्मानमेषसीदति ३३ अन्यथा
मियमाणस्यनाशुचेर्यलीयलीयतेः वैकुंठनामग्रहणांजिह्वा
वस्तुमिहाहति ३४ कंचाहंकितवः पापोब्रह्मघ्नो निरयत्रयः क

भक्ति.

३८

वनारायणोत्पेत द्वाव नाम मंगलं ३५ यद्ये शुक्लवाक्यं ब्रह्मह
यितृहुगोघ्रोमात्तहाचार्य हायवान्देवहूतीवाक्यं अहोवतश्च
यचोतेगरीयान् यज्जिह्वाग्नेवर्ततेनाम तुभ्यं तेयुस्तपस्ते जुहु
वुः सश्रुण्व्या ब्रह्मा न्चुर्नाम गणं तियेते ३६ चतुर्थे भगवद्वाक्यं
गृहेष्वाविशतां वापि पुंसां कुशलकर्मणां महात्तया तयामानां
नवं धाय गृहमताः ३७ सप्तमे मद्वाक्यं तस्मादहं विगतवि राम
ह्वैर्वैश्वरस्यर्वात्मनामहि गणामि यथा मनीषं नीचाजयागु ३८

णविसर्गमनुप्रविष्टः परेतयेन हि युमाननुवर्णितेन ३० सोहंप्रिय
स्यसुहृदः परदेवतायालीलाकथास्तवनसिंहखरं च्यगीताः ॐ ज
स्तितम्यनुगुणनूगुणविप्रमुक्तेरदुर्गापितेयदयुगालयहंससंगः
४० अष्टमेशुक्ताचार्यवाक्यं मंत्रतस्तंत्रतद्रं देणकालाहवस्ततः
सर्वकरोतिनिष्ठिद्रं नामसंकीर्तनंतव ४१ द्वात्रिंशन्मन्त्रागरीवा
कं यादोहनेवहननेपलेपप्रखोलनाभरुदितोक्षणमाज्जनादो
गायंतिचैनमनुरक्तचियोश्रुकं रुजोधन्याव्रजस्त्रियउरुक्रमचि

विष्ट

भक्तिः

३९

चित्तयानाः ४२ दसमे उद्धृजतिगोपीवाक्यं क उत्सहेतसंत्यक्तु
मुत्तमश्लोकसंविदं अनिष्ठतोपियस्य श्रीरंगान्यव्यवतेक्वचित्
४३ दसमिनारदवाक्यं गायंतिते विशदकर्मगृहेषु देव्योराज्ञां स्व
शत्रुवधमात्मविमोक्षयं च मोक्षश्च कं जरयते जैनकात्मजायाः
पित्राश्च लब्धशरणामुनयो वयं ४४ दसमेशुकवाक्यं जिह्मं ल
ब्धवापियो विष्णुं कीर्तनीपं न कीर्तयेत् लब्ध्वा विमोक्षनिःश्रेणी
सनारो हरित दुर्मतिः ४५ एकदशमगवद्वाक्यं गंधदोहामसं

राम

३९

तीवभाय्यादिहं परधीनमसत्प्रजो च वित्तं त्वतीर्थी कृतमंगवाचुं ही
नांयाराक्षतिदुःखदुःखी ४६ यस्यां न मे यावनं मंगकर्म स्थित्युद्ध
वत्राण निरोधमस्य लीवतारे पितृजन्मवास्या त्वं ध्यांगिरंतां
विभ्रया न्नधारः ४७ एकादशे करभावकृत् स्य सर्वः स्वार्थोभि
लभ्यते ४८ नश्यताः परमो लोभो हि नो भ्राम्यतामिह यातो विं
तपरमां शान्तिं नश्यति संसृतिः ४९ ते सभाग्यामनुष्येषु कृतार्था
नृपनिश्चितं स्मरंति स्मारयंते ये हरेर्नामकलौ युगे ५० कलेहो

भक्ति.

४०

यनिधेरजन्नास्ति ह्येको महान् गुणः कीर्तनारेव क्लृप्तस्य मुक्तं
वंधाः पञ्च जेतुं ५२ कृतेय ध्यायतो विष्णुं त्रेतायां यजतो मरुतैः
द्वापरे परित्यज्य कलौ तद्दुरिकीर्तनात् ५२ द्वितीये ब्रह्मवाक्यं
विष्णोर्नुवीर्या गणानां कृतमोहं तीक्ष्णः पार्थिवान्यपि कविर्विम
मेरजांसि च संभयः श्वरं हसास्त्वलतात् पृथं यस्मान्निशाम्य
सदनादुरु कंपयानं ५३ एकादशे ब्रह्मवाक्यं नातं विदाम्यहम् राम
मीमुनयो ग्रास्ता मायावलस्य पुरुषस्य कृतो परेये गायनगुणा ४०

नूदशाशानानन आदिदेवः शेषो धुनापि समवस्यति नास्य पां रं
यो वा अनंतस्य गुणान्नंताननु क्रमिष्य नू स तु वाल बुद्धिः रजो
सि भू मे र्ग णा ये त्क यं चित्काले न नै वा खिल स त्व धाम्नः ॥ इत्ये
नारद वाक्यं यस्या खिलामी वदुमिः सुमंगलै र्वा चो वि मि आ गु णा
जन्म कर्मभिः प्राणं ति शुभं ति पुनं ति वै जग द्या स्त द्विर क्ताः श
वशो भ नाम ताः ॥ इ शु क वा क्यं इत्यं ह से भ ग व तो रु चि र व ता
र वी र्या णि वा ल च रि ता नि च शं त मा नि अन्य त्र चे ह च कृ ता नि ग

भक्ति.

४१

ॐ नमनुष्यो भक्तिं परं परमाहं सगत्तौ लभेत ५० इति श्रीमत्पुरुषोत्त
मचर्या । रविंद कृपामकरं रविंदुप्रोन्मीलितविवेकतेरभुक्तिपरम
हंसविष्णुपुरीग्रथीतायां श्रीभागावतामृताविलब्ध श्रीमद्
गवद्भक्तिरत्नावल्यां पंचमं विरचनं ५ अथ स्मरणानिरूपयि
तुं विरचनमारभते तत्र भगवत्स्मरणशीलः कृतार्थः इति स्म
मेतु देवावाचं गोपीप्रति अहो ययं स्मर्णार्थं भवंत्यो लोक
पूजिताः वासुदेवे भगवति यासामित्यर्थितं मनः १ एकादश

राम

१८

श्रीभगवद्वाक्यं एतावान्योग आदिष्टो मच्छिष्यैः सनाकादिभिः
सर्वतो मन आरुष्यमय्य द्वावेश्यते यथा १ पृथेरा न नाकं
सहृन्मनः कृष्णयद्वारं द्योर्विवेक्षितं तद्गुणरागिथैरिह न ते च
मया शब्दतश्च तद्गुणस्वप्नेषियम्यस्य पिचीर्णानिः कृताः ३ द्विती
येन तन्वाक्यं नभारतीमैगमषोपलक्ष्यते नैवैकचिन्ममनसाम्
वागतिः नैमहृषीकाणियतंसत्यथेयमेहृष्टेकां ह्यवाताध
तो हरिः ४ द्वितीयेषु कः वाक्यं एतावां न्साख्ययोगाभ्यां स्वधर्म

भक्ति.

४२

परिनिष्ठया जन्मलाभः परः पुंसामंते नारायण स्मृतिः ॥ १ ॥
रे शुक्ला कपं तस्मात्सर्वात्मन राजे नृहृदि स्थं कुरु के शंवं म्रिया
माणो ह्यवहितस्ततो याति परां गतिं ॥ २ ॥ म्रियमाणे रमिष्ये यो
भागवान्यरमेऽथरः आत्मभावं नयत्यंगसर्वात्मा सर्वदर्शनः
७ सत्तवा कपं अविस्मृतिः कलद्वारविंदयोः क्षिणोत्थ भद्रा
छिवशांतनोति सत्वस्य शुद्धिं परमात्मभक्तिं ज्ञानं च विज्ञानं वि
रगयुक्तं ॥ ३ ॥ विद्यातयः प्राणिनिरोधमेव नीतीत्यां भिषेकं व्रतद

राम

४२

न जायेः नास्यंतश्चुद्धिं लभते तं तदात्मा यथा हृदि स्थि भगवत्पते नंते
२ पुंसां कलिकृतां नृदोषान् द्रव्यदेशात्मं भवान् सर्वा नृहरति
चित्तस्थो भगवान् पुरुषोत्तमः १० यथा हेमि स्थितो वह्निर्
वर्णं हंति धातुतुं एवमात्मगा तो विष्णुर्गो मिनामश्नुभा शयं ११
द्वववाक्यं मन्यसुरान् भागवतां स्त्रध्वी शेशं रं भमागां मिनि विष्टवि
तान् ये संयुगे च क्षतनाक्ष्य पुत्रं मंसे सुनाम पुष्पमापतंतं १२
युवाक्यं भजंत्यथ त्वामतएव साधवो मुदस्ते माया गुणविभ्रमा

भक्तिः

४३

दयं भवत्यहा स्मरणादृते सतां निमित्तमन्यद्वंगवन्भवि श्रुते १३
जयविजयवाक्यं भूयादद्यो निभगवद्विरकारि उं ओ नौ हरे तसुर
दूलनमप्यशेषं मावो नु तापकलया भमवत्स्मृति श्रो मो हो भव
रिह तु नौ ब्रजतारे धौ ध्यः १४ दशमैराज्ञां वाक्यं तन्मः समादि
शेषा यं येन ते चरणाऽब्धयोः स्मृतिर्यथा न विरमेदपि संसरतामि
ह १५ एकादशे शुक्लवाक्यं शय्यासनाटनालाय क्रीडा स्नानाद्य
नादिषु न विदुः संतमात्मानं वल्लयः क्लृप्तचेतसः १६ एकादश

राम

४३

शेउद्वं प्रति श्री भगवद्वाक्यं अकिंचनस्य दंतस्य शंतस्य समचेत
सः मया संतुष्ट मनसः सर्वाः सुखमयादिभ्यः १७ नयारेच्छं न
महं दधिस्म न सार्वभौमं न रसाधिपत्यं नायोगसिद्धीरपुनर्भ
वं वा मय्यपि वितात्मैश्च तिमहि नान्यत् १८ मय्यपि वितात्मनः स
भ्यनिरपेक्षस्य सर्वतः मयात्मना सुखं यत्स्यात्कुतस्तद्विषया
त्मनां १९ एकादशेनारदावाक्यं वैरणयं नृपतायः शिशुपाल
योऽप्युष्णत्वं योगतिविलासविलोकनाद्यैः ध्यायंत आहतधि

भक्ति.
४४

यः शयनासनादौ तत्साम्यमायुरनुरक्तधियां पुनः किं २० दशमे
विदस्ततिः निभृत् तमरुन्मनोक्षदृष्टयोगयुजो हृदियन्मुनय उ
पासते तदर्यो विषयुः स्मरणात् स्त्रिय उरगेंद्रभोगभुजहेंद्रवि
विषक्तधियो वयमपिते समाः समदशैर्घिसरोजसुधाः २१
दशमे नारदवाक्यं एनः पर्वकृतं यत्तद्राजानः कलवे रिणः ज
दुस्ते ते तदात्मानः कीदृशैः शक्तो यथा २२ श्रीमान् बहूकं च
विषयन् ध्यायतश्चित्तं विषयेषु विषज्जते मामनुस्मरतश्चित्तं

राम
४४

मय्येव प्रविलीयते २३ दृष्टमे नारदवाक्यं दृष्टं तवांघ्रियुगलं जन
तापं गेहं ब्रह्मादिभिर्हृदिविचिंसात्मगा धवो धेः संसारकूपं यति
तोत्तरणावलंबं ध्यायेत् श्वराम्यनुगृहाण यथा स्मृतिः स्यात् २४
दृष्टमे गोपीवाक्यं आदुःश्वते नालिना भयदग्निर्विहं योगेश्वरै
र्हृदिविचिंसात्मगा धवो धः संसारकूपं यति तोत्तरणावलंबं गेहं
नुषामपि मनस्युरियात्सदानुः २५ एकादशे भगवद्वाक्यं तस्मा
दसदभिध्यानेन दया स्वप्न मनोरथं हित्वा मयि समाधत्स्व मनो

भक्तिः
४५

मद्रावभावितं २६ इति श्रीमत्पुरुषोत्तमचरणारविंदकृपामकरं
द्विंदुप्रोन्मीलितविवेकतैरभक्तपरमं हंसविष्णुपुरीग्रथितायां
श्रीभागवतामृताब्धिलब्धाश्रमद्रुगवा। इति रत्नोवल्यं यद्य
विरचनं ६ अथपादसेवनं निरूपयितुं विरचनमारभते तत्रपा
दसेवनं नाम परिचार्यो प्रतिमादौ सर्वोपकारं कं भगवत्या हसेव
नमिति सप्तमेषु द्वादशाक्षं होवोसुरे मनुष्यो वायक्षो गंधर्व
एव च भजान्मुकं देवर्यं स्वस्तिमान्याद्यथावयं २ यं च मे लक्ष्मी।

राम

४५

वाक्यं मत्प्राप्तये जेण सुरादयः प्रभो तव्यं तत्र गंतार्येन्द्रिये धियः
भूते भवत्यादयरायणा नमो विंदंत्यहं त्वं दृष्ट्वा यतो जितं दृष्ट्वा
मेगर्भस्तति ब्रह्मवाक्यं त्वय्यं बुजा क्षास्विलसत्त्वधाम्नि समाधि
नावेशितचेतसैके त्वत्पादयो ते नमस्तु ते न कुर्वन्ति गोवत्सय
दमवाक्यं दृष्ट्वा मे ब्रह्मवाक्यं अथापि ते देवयदं बुज दृष्ट्वा प्रसा
दलेणानुगृहीता एव हि जानाति तत्त्वं भगवन्महिम्नो न चान्य
एकोपि चिरं विचिन्वन् दृष्ट्वा मे देवकी वाक्यं मत्प्राप्तये बुद्ध्या

भक्तिः
४६

लभीतः पलायनलोका नूसावा नूनिर्भयं नाध्यगच्छन् त्वत्पा
राज्वं प्राप्य यदृष्टया यस्वस्थः शोते मत्पुरस्मदयेति ॥ यं न मे म
ह्यद्वा कंच तस्माद्जोरग विषाद मनुमानस्य हा भयं दन्याधिम्
लं हित्वा गृहं संसृति चक्रवालं नृसिंह पादं भाजनं ताकुतो भयं
उद्वेक वाक्यं अथात आनंददुष्टं पादं बुजं हंसाः अये रन्मर
विंदलोचन सुखं तु विश्वरयोग कर्मभिस्त्वन्मायामी विहता न
मानिनाः ७ चतुर्वे सने कुमारराजं कृच्छ्रमहानिह भवार्णवम्

राम
४६

प्लवेणं षडुर्गनक्रमसुखेनतितीर्थेति तत्त्वां हरेर्भगवतो भजनीयमं
प्रिंकुत्वा दुर्गव्यसनमुत्तरदुस्तराण्यं २ रुद्रकाव्यं कस्वत्यदा अं वि
जहाति पंडितो यस्तेवमानव्ययमानकेतनः विशंकया स्मद्गुरुरर्चति
स्मयद्विनोपपत्तिं मनवश्चतुर्दश २ चतुर्थेष्टसुवाक्यं यत्पारसेवा
भिरुचिस्तपस्विनामशेषजन्मायचित्तमलं धियः सद्यः क्षिणा
त्यन्वहमेधती सती यथापदं गुष्ठविनिःसृता सरित् १० विनिर्द्वै
ताशेषमनोमलः पुमानसंगविज्ञात्तविशेषवीर्यवान् यदंघ्रिम्

भक्ति
४७

लेहृतकेतनः पुनर्न संसृतिं क्लेशवहां प्रपद्यते ११ वसुधैव कुटुम्बकम्
कुलांघ्रिपद्मधुलिङ्ग पुनर्विर्विष्टमायागुणे सुरमते क्व जि
नावहेषु अन्यस्तु कामहत आत्मरजः प्रमाष्टुमीहेतुकर्मयातए
वरजः पुनः स्पात् १२ दशमे ब्रह्मवाक्यं तदस्तमेनाथसम्भरि
भागो भवेत्तावान्यत्र तु वातिरश्वां येनाहमेकोपि भवञ्जितो
नां भूत्वानिषेवेतवपादयस्त्वं १३ दशमे शुक्लवाक्यं सखा
त्रितापेयदयस्त्वावस्त्वं महत्पुन्यशोभुरारेः भवांबुधिर्व

राम
४७

त्सपदं परं पदं पदं पदं पदं द्विपदं न तेषां १४ हृन्मोक्षमुमुक्षुं ह्यवाक्यं ल
ब्ध्वा जनो दुर्लभमन्नमा नुयं कथं चिद्व्यंगमयत्ने तो न च पादार
विंदंत भजेत्यसन्मतिर्गृहं धूपेयति तो यथा पशुः १५ हृन्मोक्ष
प्रज्ञा ह्यवाक्यं विप्रात् द्विषद्गुण युता ह्यविंदना भयादारविंदविमु
खा तन्वेष चंवरिष्ठं मन्येत दर्पितमनो वचनं हितार्थं प्राणं युनाति स
कुलं न तु भ्रूमानः १६ षष्ठेयमवाक्यं तानाय ध्वमस तो विमुखा
मुमुक्षुं ह्यवाक्यं विंदमकरं ह्यसा ह्यजस्रं निःकिंचनैः परमहंसकुलैर

भक्तिः

४८

सज्ञेर्जुष्टाद्गृहेनिरयवर्त्मनिवद्धतस्मान् १७ चतुर्थे रुद्रवाक्यं देवदत्त
मिमंलब्ध्वा नलो कमजितेन्द्रियः यो नाद्रियेतत्त्वत्याहो सश्रेष्ठो आस्था
त्मवंचकः १८ द्वाभ्यो युधिष्ठिरवाक्यं त्वत्याहुके अविर्तं पश्ये चरं
तिये चरं ति ध्यायं त्य भद्र नशने शुचयो गच्छंति विंदंति ते कमलनाभ
भवापवर्गमासासते यदि ते आशिष ईशाना न्ये १९ द्वाभ्यो नांगवत्ति
वाक्यं नानाकष्टं च सार्वभौमं न पारमेष्ठ्यं नरसाधिपत्यं न योग
सिद्धिं पुनर्भवं वा वांछंति यासा हरजः प्रययन्नाः २० द्वाभ्यो युतु

राम

४८

कुं. ह्वा. कं न कामेये न्यंतवयादसेवनादकिं चनप्रार्थी तमा हूरं विभो
आराध्य कस्त्वा ह्यपवर्गदं हरे वृणीत आर्यो वरमात्मवं धनं २२ द
रामे श्री. कृष्णपत्नी वाक्यं नवयं साध्वि सा आ ज्यं स्वा रा ज्यं भो ज्यम
प्यत वैराज्यं पारमेष्ठ्यं वा आनं त्यं वा हरे पदं २३ कामयामह एत
स्य श्रीमत्पादरजः श्रियः कुं च कुं कुमंगं धा त्यं म ह्रीं वो दुंगं रा भूतः
२३ एकादशे शुका वाक्यं को नुराजन्निन्द्रियावान्मुकुंद चरणौ व
जं नमजेत्सर्वतो मत्पुरुषास्य ममरेता मेः २४ एकादशे कविचा

भक्तिः

४९

कं मन्ये कुतश्चिद्रूपमभ्युतस्य पारं बुजोपासनमत्र नित्यं उद्धि
गुबुद्धेरसहात्मभावादिश्वात्मनायत्र निवर्त्तते भीः २५ प्रथमे
नारदोक्तं त्यक्त्वा स्वधर्मचरणं कुजं हरेर्भजन् नयको ययते ततो
यदि यात्रकं वा भद्रमभद्रमुष्प किं को को श्ये २ आसो भजतां स्व
धर्मतः २६ एकादशे करभाजनवारं स्वपादमूलं भजतः
प्रियस्य त्तान्यभावस्य हरिः परेशः विकर्मयश्चोत्यति तं कथं चि राम
दुनोति सर्वं हृदि संनिविष्टः २७ जानक्या कं को नु त्वचरणं भो ४९

अमेवंविद्विस्तेषुमान्तिः किंचनानां शान्तानां मुनीनां यस्त्वमात्म
हः २९ दशमेऽत्रत्येवाक्यं तावद्रयं द्रविणो देहसुहृन्निमित्तं शोकः
सृष्टापरिभवो विपुलश्वलोभः तावन्ममेत्यसं दवग्रहश्रुतिमूलं
यावन्भतेऽग्निमभयं प्रवृणीत लोकः ३० तृतीयेऽप्येकविंशत्यावाक्यं शो
नवैराग्ययुक्तेन भक्तियोगेन योगिनः क्षमायपादमूलं मे प्रविशं त्य
कुतोभयं ३० एकादशेऽप्येकविंशत्यावाक्यं इत्ययुतांश्चिंभजतो नुवृत्त्या भ
क्तिर्विरतिर्भगवत्प्रबोधः भवन्ति वै भागवतस्य राजनूततः परं शं

भक्ति.

५०

तिमुयेतिसाक्षात् ३२ इति श्रीमत्पुरुषोत्तमचरणारविंदकण्ठमेक
रं द्रविंदुप्रोन्मीलितविवेकतेरभुक्तपरमहंसविष्णुपरीमयितायां
श्रीभागवतामृताब्जिलब्धश्रीभगवद्रक्तिरत्नावल्यां सप्तमं वि
रचनं ७ अथार्चनं निरूपयितुं विरचनामारभते तत्रार्चननामपू
जाभगवन्ध्यायगसर्वोपांष्टजाकृतामवीत्याह चतुर्थेनारत्ना
यं यथातरोर्मूलनिषेचनेन नृप्यंतितत्स्कंधमुजोपशारवाः प्रा
णोपहाराश्च यथेन्द्रियाणां तथैव सर्वाहंणमभ्युतेज्या १ अहमे

राम

५०

अथवा कथं यथा हि स्कंधाश्चरानां तरेर्मले वसे चनं एवमाश्रयं
विष्णोः सर्वेषां मात्मनश्च हि २ रुद्राः कथं क्रियाकलापैरिहमेव
योगिनः श्रद्धा न्विताः साधुयजंतिसिद्धये भूतैर्द्रिशांतः करुणायल
क्षणं वेदे चतंत्रे च त एव को विद्वाः ३ द्वावे मुनीनां वा कथं चित्तस्य
पशमोयं वैकविभिः शास्त्रचक्षुषा दर्शितः सुगमो योगो धर्मस्त्वात्स
मुदावहः ४ अयं स्वस्त्ययनः यथा हि जातेर्गृहमेधिनः यच्छाठ
मासविज्ञेन शुक्ले ज्येष्ठपुरुषं ५ सततमल्लाङ्घय कथं नैवात्मनः

भक्तिः प्रभुरयं निजलाभदर्पो मां न जनादविदुषः कुरुणा दृणीते यद्य
५१ जनाभगवतो विदधीतामानं तच्छ्रोत्रमने प्रतिमुखस्य यथा मुख
श्रीः ६ चतुर्थे ५१ दवादां नूनं विमुष्टमतपस्तव मायया ते ये
त्वामवाप्स्ययविमोक्षणमन्यहेतोः अर्थतिकल्पकतरुं कुणयो
याभोग्यमिच्छंति यत्सृष्टं जंनं रवे विन्दुषां ७ अष्टमे ब्रह्मवाक्यं
यात्यादयो रश्टधीः सलिलं प्रदाय दुःवीकुरैरपि विधाय सती स राम
पर्यां अष्टुत्तमं भगतिमशोभजते निलोकी दाश्वानवित्कवलनाः ५२

कथमार्तिमृच्छेत् २ श्रीभागवद्वचं एवंक्रियायोगयथैः पुमा
नूवैदिकेऽन्तांत्रिकैः अर्चन्नुभयतः सिद्धिमक्तो विंदत्यभीप्सतां
इति श्रीमत्पुरुषोत्तमचरणारविंदकृपामकरंदविंदुप्रोन्मीलित
तविवेकतैरभुक्तपरमुक्तहंसविलु पुरीग्रथितायां श्रीभागवता
विलब्धश्रीमद्भगवद्भक्तिरत्नावल्यां अष्टमं विरचनं २ अथ वंद
नं निरूपयितुं विरचनमारभते तत्र तावद्भगवद्भक्तिकामस्य वचन
प्रकृतिरपि सर्वतोमंगलमित्याह दशमेऽंशे रवाचं ममाद्यामंग

भाति.

५२

लंनष्टफलवांश्चेवमेभवः यन्मस्येभगवतो योगि ध्येयांघ्रियंकजं
१ दृष्टमेव वाक्यं तत्तेनुकंपां सुसमीक्षमाणामुं जान एवात्मकृतं
विषाकं हृद्गवपुर्नि विरधन्माते जीवेतयो मुक्तिपदे स दायभा
कु २ यद्येवमुक्तवाक्यं यतितः स्वलिप्तो ह्वार्त्तः सुधावा विवसा
मृणान् हरयेन मइत्युच्चैर्मुच्यते सर्वपातकार्त्तः ३ एकाग्रैर्न वि
वाक्यं खं वायुमग्निं सलिलं मही च ज्योतीं विषसत्त्वा निदिशेद्गुमादी
नू सरित्समुद्रांश्च हरेः शरीरं यत्किंच भूतं प्रणमेदनन्यः ४ शतजी

राम

५२

श्रीभागवतामृताब्धिलब्धा श्रीमद्भगवद्रक्तिरत्नावल्याद
श्रमं विरचनं १० अथ सरस्वतिरूपयितुं विरचनमारभते तत्र
भगवत्सरस्वीनां महिमावक्तुं शतं नारायण इत्याह दशमोऽंशः
वाक्यं अहो भाग्यमहो भाग्यं नंदगोपव्रजो कसां यान्मित्रं परमानं
दंष्टुं ब्रह्मसनातनं १ यंच मेऽष्टमदेव वाक्यं एवं मनः कर्मवशं
प्रयुंते अविद्यायात्ममुपधीयमाने प्रीतिर्न यावन्मयि वा सुदेवे
नमुच्यते देहयोगे न तावत् २ इति श्रीमत्पुरुषोत्तमचरणारविंदक

भक्ति.

५४

वामकरंदविंदुप्रोन्मीलितविवेकतैरमुक्तपरमहंसविलुपुरीग्रशि
नायां श्रीभागवतामृतोद्विष्टं श्रीभागवद्रक्तिरत्नावल्यां ए
कादृशविरचनं ११ अथात्मनिवेदंनं निरुपयितुं विरचनमारभते
तत्र भगतिनिवेदितात्मनस्तत्केपया सर्वोपियुह्यार्थो भवतीति
भगवद्वचनमाह मर्त्या यदात्यक्तसमस्तकर्मानिवेदितात्मा वि
चिकीर्षितो मे तदा मत्तत्वं प्रतियद्यमानो मया त्मभूया यच्च कल्प
ते वै १ सप्तमे अहो द्वावयं धर्मार्थकामइतियोभिहितस्त्रिवर्ग

राम

५४

इति त्रयी नयद्मो विविधा च वाक्ता मन्ये तदेतदखिलं निगमस्य स
त्यं त्वात्मार्यं स्व सुहृद्ः परमस्य पुंसः २ इति श्रीमत्सुहृदो तमचर
णारविंदकृपाभक्तं रविंदुप्रोत्तमीलितविवेकतैरमुक्तपरमहंसवि
ष्णुपुरीग्रथितायां भागवतामृताब्जिलब्धश्रीभगवद्रक्तिर
त्नावल्यां द्वादसविरचनं अथेह यथोक्तवैदिकलौकिकस्वहितसा
ध्यानहीनानां भगवत्स्मरणप्रवेशवशरुणमित्यभिप्रेत्यविरचन
मारभते तत्र भगवत्स्मरणप्रविष्टो देवादिसेवात्याग्यपिनतेषा

भक्तिः भमियो ज्यइत्याह एकादशेकरभा जन्मवाक्यं देवर्षिभूतासन्त्यं
५५ पितृणां न किं करोनायमृणी चराजन् सर्वोत्तमनायः शरणं शरणं
गतो मुकुंदं परित्यक्त्यं १ किं दुःखादनं ते वंसांसा मुह्यन्मचेत
सां येन श्रितस्तीर्थं यद् शरणो व्यसनात्ययः २ तृतीयैमेनेय
वाक्यं शारीरमानसादिव्यावेयासे ये च मानुषाः भौतिकाश्च
कथं क्लेशवाधं ते हरिं संश्रयं ३ चतुर्थैरुद्वाक्यं यत्र निर्विष्टम
रणं कृतं तोनाभिमन्यते विश्वं विध्वांसयन् वीर्यशैव विफुरि

राम

५५

तश्नुवा ८ यद्येदेवानां वाचं अविस्मितं तं परिचर्य कामं स्वेनेव
लाभेन समं प्रशंसं विनोयस र्यस्य परं हिवालिशः ॥ बलं गुलेना
तितितर्तिसिंधुं ५ सतमिप्रह्लादवाचं बालस्य नेह शरणं पितरौ
नृसिंहनात्तस्य वागदमुदन्वतिमज्जतो नोः तप्तस्य तत्प्रतिविचिर्य
इहं जसेष्टस्तावद्विभोतनुभृतां त्वदुपेक्षितानां ६ दृष्टमिअनुरवाचं
कः पंडितस्त्वदपरं शरणं समीयाद्रुक्तं प्रियादतगिरः सुहृदः हतशो
नृ सर्वा नृदृष्टि सुहृदेभा जतो भिक्का मानात्मानमप्युपचयाप

भक्ति.

५६

चयो नयस्य ७ तृतीये मे त्रेयं प्रति उद्धव वाक्यं अहो वकीयंस्त
न कालकूटं जिघांसया पाययदप्यसाध्वी लेभे गतिं प्राप्सु चिनां
ततो न्यंकं वाद्यालुं शरणं ब्रजे म ८ एकादशे उद्धव वाक्यं तापत्रये
ष्ठाभिहतस्य घोरं संतप्य मानस्य भवा ध्वनीं श्र पश्यामि नान्यच्छ
रणं तवांघ्रिद्वंद्वं तप न्नाहम्य ताभि वर्यात् ९ द्वादशे सुचुक्रुद्वा
क्यं चिरमिह स जिना त्तस्तप्यमानो नु तापैरवितृष्य डोमित्रो लब्ध
शान्तिः कथंचित् शरणं दस सुयेतस्त्वत्पदा अंपरत्न नमयम्

राम

५६

तमशोकं पाहि माय नमीश १० स्वकर्मग्रंथकर्त्ता भगवतिसमर्थ
यतिविष्णुपुरीवाक्यं एवं श्री श्रीरमणभवता यत्समुत्तेजितो हं चोच
त्येवासकलविषये तत्त्वनिर्दोषो वा आत्मप्रज्ञाविभवसदृशस्तत्र
यत्तैर्ममेतैः साकं भक्तैरगति सुगते तुष्टिमेहि त्वमेव ११ साधुनां
स्वतएव संमतिरिह स्यादेव - भक्त्यर्थिनामालोच्य ग्रथनश्रमं च
विदुषामस्मिन् भवेदादरः ये केचित्परकृत्युपश्रुतिपरास्तानर्थये
मत्कृतिं भूयो वीक्ष्य वदं त्ववद्यमिह चेत्सा वसाना स्यात्पति १२ ए

भक्तिः

५७

यस्यामहमल्यकुट्टिविभवोप्येकोपिवास्यां भ्रवंमध्ये भक्तजनस्य
मत्कृतिरियं न स्यादवज्ञास्यदं किं विद्याः शरद्याः किमुज्ज्वलकुल
किं योरुषाः किं गुणास्तत्किं सुंदरमादरेण रसिकेर्नापीयते तन्मधुः
१३ इत्येषा बहुयत्नतः कृतवतः श्रीभक्तिरत्नावली तत्प्रीत्यैव त
थैव संप्रकृतिता तत्कान्तिमालामया अत्र श्रीधरसंमतोक्ति लि
खनेन्युनाधिकं यद्रवेत्ता तद्वत्सं तु सुचियोऽहं यस्वरचना लुब्धस्य
मेव यत्नं १४ महायज्ञशरणप्राणाश्रयं कं गुणिते शके फाल्गुने शु

रत्न

५७

भक्ति
५२

लक्ष्मणस्य द्वितीयायां सुमंगले वारणस्यामहेशस्य संनिधौ हरि
नाथे भक्तिरत्नावलीसिद्धासहिता कान्तिमालया १५ इति श्रीमत्य
रुघोत्तमचरणारविंदकृपामकरंदेविंदुप्रोन्मीलितविवेकतैरभुक्तप
रमहंसविष्णुपुरीग्रथितायां श्रीभागवतामृतलब्धिलब्धश्रीमद्र
गवद्भक्तिरत्नावल्यां सकान्तिमालायां त्रयोदशविरचनं संपूर्णं ॥

॥ इदं पुस्तकं भिक्षाजीयमाश्रिते कारीयां नृपुत्रे ॥ १ ॥

राम
५२

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
सुप्रसन्नो भवति भगवान् सुप्रसन्नो भवति
सुप्रसन्नो भवति भगवान् सुप्रसन्नो भवति
सुप्रसन्नो भवति भगवान् सुप्रसन्नो भवति

समाप्तः

